

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar ve öz yeterliliklerinin incelenmesi

Investigation of the problems and self-efficacy of parents of children with special needs

Hüseyin ÇAPUK¹ , Aygül TAŞAR² , Çiğdem EKİNCİ³ , Zahide ÖZALP⁴

Dicle ELARSLAN⁵ , Fatime BULUŞ⁶ , Ayten Babayiğit⁷

ÖZ

Bu araştırma özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadığı sorunları ve özyeterliliklerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma tanımlayıcı tipte bir araştırma olup; Aralık 2022-Mart 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışma evrenini Türkiye'nin Güneydoğusunda bir il merkezinde özel rehabilitasyon merkezine başvuran ebeveynler oluşturmuştur. Evrenin tamamı 240 ebeveyn den oluşmakta fakat çalışma 152 ebeveyn ile tamamlanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında Tanıtıcı Bilgi Formu ve Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada verilerinin değerlendirilmesinde SPSS 22,0 paket program kullanılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler (n, %) ve T testi, Anova kullanılmıştır.

Çalışmada ebeveynlerin %23.7'sinin özel öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olduğu saptanmıştır. Araştırmada ebeveynlerin öz yeterlilik toplam puan ortalamaları 77,62±76,00'dır. Katılımcıların öz yeterlilik toplam puan ortalamaları ile çocuğun etrafa zarar verme durumu, başka çocuk ile dışlanma durumu, ailede başka özel gereksinimli çocuk varlığı, çocuğun ebeveyn ile beraber olması arasında istatistiksel olarak önemli bir fark tespit edilmiştir (p<0.05).

Ebeveynlerin öz yeterlilikleri orta düzeyde olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre ebeveynlerin öz yeterlilikleri çocuğun etrafına zarar verici davranışlar sergilemesi çevreden dışlanma, ailede başka özel gereksinimli çocuk varlığı, çocuğu ebeveynle birlikte olması etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetersizlik, ebeveyn davranışı, Hemşirelik.

ABSTRACT

This study was conducted to examine the problems experienced by parents of children with special needs and their self-efficacy.

The study is a descriptive type of research and was conducted between December 2022 and March 2023. The study population consisted of parents who applied to a private rehabilitation center in a provincial center in southeastern Turkey. The entire population consisted of 240 parents, but the study was completed with 152 parents. Descriptive Information Form and Self-Efficacy Scale were used to collect the research data. SPSS 22.0 package program was used in the evaluation of the data. Descriptive statistics (n, %), T-test, and ANOVA were used in data analysis.

In the study, it was found that 23.7% of the parents had children with special learning disabilities and intellectual disabilities. The mean total self-efficacy score of the parents in the study was 77.62±76.00. A statistically significant difference was found between the mean total score of self-efficacy of the participants and the child's status of harming the environment, the status of exclusion with other children, the presence of other children with special needs in the family, and the presence of the child with the parent (p<0.05).

The self-efficacy of the parents was found to be at a moderate level. According to the results, parents' self-efficacy was affected by the child's exhibiting damaging behaviors, exclusion from the environment, the presence of other children with special needs in the family, and the child being with the parent.

Keywords: Deficiency, Parents' approach, Nursing

Anadolu 12th International Conference On Applied Sciences kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

1 Dr. Öğr. Üyesi. Hüseyin Çapuk, Şırnak Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü huseyincapuk@outlook.com, ORCID No: 0000-0003-0542-3152

2 Öğrenci Aygül Taşar, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Şırnak, Türkiye, aygultasar182@gmail.com, Orcid: 0009 0001 9144 2511

3 Öğrenci Çiğdem Ekinci, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Şırnak, Türkiye, ekincicigdem021@gmail.com, Orcid: 0009 0005 6437 847X

4 Öğrenci Zahide Özalp, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Şırnak, Türkiye, zahideozalp915@gmail.com, Orcid: 0009 0002 7296 5007

5 Öğrenci Dicle Elarşlan Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Şırnak, Türkiye, dicleelarslan73@gmail.com, Orcid: 0009 0009 6863 3668

6 Öğrenci Fatime Buluş, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Şırnak, Türkiye, bulusfatime@gmail.com Orcid: 0009-0002-5294-8998

7 Öğrenci Ayten Babayiğit, Şırnak Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik, aytenirmak743@gmail.com, Orcid: 0009 0002 9697 4020.

İletişim/Corresponding Author:

Hüseyin ÇAPUK

Geliş Tarihi/Received: 26.11.2023

E-posta/E-mail:

huseyincapuk@outlook.com

Kabul Tarihi/Accepted: 13.12.2023

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2023

GİRİŞ

Ebeveynlik, bir çocuğun yaşam döngüsü içerisinde bilişsel, fiziksel ve duygusal gelişimine destekleyen ve teşvik eden davranışsal bir süreçtir. Erken çocukluk döneminde ebeveynlerin tutumları çocukların gelişimini ve benlik oluşumunu doğrudan etkiler. Bu dönemde ebeveynler tarafından desteklenen çocukların duygusal, sosyal, fiziksel, bilişsel ve dil gelişimi sağlıklı olur (1). Ebeveynler gelişim dönemleri içinde normal gelişim gösteren çocuğa sahip olmak için hazırlıklar yaparlar. İlk andan itibaren normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip olma heyecanı içerisinde olurlar. Aileler kendini normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip olmayı beklerken bir anda özel gereksinimli bir çocuğa sahip olması ile ebeveynlik yapmanın zorluğu ve bilinmezliği ile yüzleşmek zorunda kalırlar (2). Özel gereksinimli bir çocuk, ebeveynin geleceğe yönelik beklentilerinden farklı bir durum yaratarak ebeveynlere özellikle anneye birçok yönden güçlükler neden olmaktadır. Özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu ebeveynlerin günlük yaşam aktivitelerini kısıtlamaktadır. Yapılan bir çalışmada özel gereksinimli çocuğu sahip ebeveynlerin, normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlere göre daha fazla psikososyal güçlükler yaşadıkları ifade edilmiştir (3). Ailelerin çocuğun bakımı ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olmaması, çevreden gelen olumsuz tutumlarla başa çıkma, bakım ve eğitim masraflarının artması sonucu ekonomik sıkıntılar yaşama, diğer aile üyelerine gereksinimlerini karşılayamadığı için utanma, üzüme ve hayal kırıklığı gibi birçok durumun yaşanması aile stres yaratmaktadır (4). Yapılan çalışmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyleri, normal gelişim gösteren çocuktan daha yüksek olduğu saptanmıştır (5,6). Ebeveynlerin stres durumu ile ilgili yapılan çalışmada stres düzeyi ile öz yeterlilik arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür (7). Ebeveynlerin hem stresle baş edebilmesinde hem de günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmesinde öz yeterlilik oldukça önemlidir.

Son yıllarda ebeveynlerin psikososyal özellikleri, kişilik özellikleri yanında öz yeterlilikleri de araştırma konusu haline gelmiştir. Yapılan bir çalışmada ebeveyn öz yeterliliğinin artmasıyla zihinsel engelli çocukların sosyal becerileri arttığı ve davranış problemlerinin azaldığı görülmüştür (8). Başka bir çalışmada ebeveyn öz yeterliliği ile psikolojik bulguları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmada ebeveynlerin öz yeterliliklerinin artması ile psikolojik belirtilerin azaldığı saptanmıştır (9). Ebeveynlik öz-yeterliliği yüksek düzeyde algılayan anneler, çocukları için daha uygun ortamlar yaratır, cezaya başvurma olasılıkları daha azdır ve

çocuklarının tepkilerine daha duyarlıdır. Aynı zamanda çocuklarla ilgilenirken daha duyarlı ve daha sorumlu oldukları gözlenmiştir(10).

Öz-yeterlik, kişinin potansiyel durumlarla başa çıkmak için gerekli eylemleri gerçekleştirme becerisine ilişkin yargısı olarak ifade edilir (11). Bireyin bir eylemi gerçekleştirmek için kendine duyduğu güvendir. Sağlık davranışlarında öz-yeterlik düzeyleri, insanların yeterli bir iyilik düzeyine ulaşmak için gerekli davranışları benimseme konusundaki yetenekleri ve motivasyonları hakkındaki bilgileri ile ilişkilidir (12). Ebeveyn öz-yeterliği, kişinin çocuğun gelişimini ve davranışını olumlu yönde etkileme becerisine ilişkin algısı olarak tanımlanmaktadır. Ebeveyn öz yeterliliği, hem ebeveynlik davranışlarını gerçekleştirmeye ilişkin algılanan bilgi düzeyini hem de kişinin ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirme becerisine olan güven düzeyini içerir (9). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının bu özel durumunun yaşamın bir parçası olduğunu kabul etmesi ailelerin güçlü öz yeterlilikleri yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa verilecek hizmetlerin etkili olabilmesi için ebeveynlerin gereksinimleri, aile ilişkileri, yaşadıkları zorlukların incelenmesi ve ebeveynlerin öz yeterliliklerinin araştırılması bu doğrultuda bu çocuklara verilecek müdahale ve eğitim hizmetinin etkinliğini artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadığı sorunları ve özyeterliliklerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları

1. Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar nelerdir?
2. Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerinin öz yeterlilikleri nasıldır?
3. Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri ile öz yeterlilikleri arasında bir ilişki var mıdır?

MATERYAL VE METOT

Araştırma Türü

Bu araştırma özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar ve özyeterliliklerini incelenmesi amacıyla tanımlayıcı tipte olup nicel araştırma yöntemi kapsamında anket kullanılarak tamamlanmıştır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, Aralık 2022-Mart 2023 tarihleri arasında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan özel bir rehabilitasyon merkezine başvuran özel gereksinimli bireylere sahip ebeveynler ile yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırma evrenini Türkiye'nin Güneydoğusunda bir il merkezinde özel rehabilitasyon merkezine başvuran ebeveynler oluşturmuştur. Evrenden örneklem seçimi yapılmamış, tüm evren çalışmaya dahil edilmiştir. Evrenin tamamı 240 ebeveyn oluşmaktadır ve çalışma 152 ebeveyn ile tamamlanmıştır. Araştırma verileri yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Verileri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Öz Yeterlilik Ölçeği" kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan sosyodemografik bilgiler (cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu, ebeveyn yaşı, ebeveyn çocuk sayısı, özel gereksinimli çocuğun yetersizliği, dışarda olduğunda endişe duyma, diğer çocukları ile özel gereksinimli çocuk arasında

fark hissetme durumu, çocuk için gelecek endişesi, çocuğun etrafına zarar verme durumu, başka çocuk ile dışlanma durumu, başka özel gereksinimli çocuk varlığı, çocuğun özel gereksinimli olduğu ne zaman fark edildiği ve gebelik sürecinde doktordan bilgi alma durumu) yer almıştır (9,13).

Öz Etkililik/Yeterlilik Ölçeği

Bu ölçek Sherer ve ark. (1982) tarafından geliştirilmiştir (14). Türkçe güvenilirlik ve geçerliliğini ise Gözüm ve Aksayan (1999) tarafından gerçekleştirilmiştir (15). Ölçeğin 23 maddesi ve dört alt faktörü (“davranışa başlama”, “davranışı tamamlama”, “davranışı sürdürme”, “engellerle mücadele”) vardır. Ölçekten minimum 23, maksimum 115 puan alınmaktadır. Ölçeğin Cronbach's alfa katsayısı 0,81 olarak saptanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach's alfa katsayısı 0.85 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için bir üniversitenin Etik Kurulu'ndan 2022/52707 sayılı karar ile onay alınmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerden çalışmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı ve sözlü onam alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan bulguları SPSS (Stastical Package Social Sciences) for Windows 22.0 paket program kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testi kullanılarak incelenmiştir. Tanımlayıcı özellikleri sunmak için sayı, yüzde dağılımları, normal dağılım gösteren verilerde ise Bağımsız Gruplara t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1 de katılımcıların sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; %65.1'inin kadın olduğu, %33.6'sının eğitim durumunun ilkokul, %38.2'sinin 20-30 yaş, %42.1'inin 4 ve üzeri çocuk sayısı, %23.7'sinin özel öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1 Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	53	34.9
Kadın	99	65.1
Ebeveyn eğitim durumu		
Okuryazar	29	19.1
İlkokul	51	33.6
Lise	33	21.7
Üniversite	22	14.5
Yüksek Lisans veya doktora	17	11.1
Ebeveyn Yaşı		
20-30 arası yaş	58	38.2
31-40 arası yaş	41	27.0
41-50 arası yaş	37	24.3
51-61 arası yaş	16	10.5
Ebeveyn Çocuk sayısı		
1 çocuk	34	22.4
2 çocuk	26	17.1

3 çocuk	28	18.4
4 çocuk ve üzeri	64	42.1
Özel gereksinimli çocuğun yetersizliği		
Otizm spektrum bozukluğu	20	13.2
Özel öğrenme güçlüğü	36	23.7
Zihinsel yetersizlik	36	23.7
Yaygın gelişimsel bozukluk	15	10.0
Bedensel yetersizlikler	19	12.5
Görme/İşitme yetersizlikler	26	17.1

Tablo 2’de katılımcıların özel gereksinimli çocuk ile bazı değişler incelendiğinde; %72.4’ünün rehabilitasyon merkezinde yapılan uygulamaların çocuğa katkısı olduğu, %59.9’unun çeşitli sosyal aktivitelere katıldığı, %34.2’sinin 0-2 seans aldığı, %84.9’unun dışarda olduğunda endişe duyduğu, %60.5’inin diğer çocuk ile fark görmediği, %85.5’inin çocuğun geleceği içi endişe duyduğu, %78.9’unun çevresine zarar vermediği, %84.2’sinin dışlanmadığı, %73.7’sinin başka özel gereksinimli çocuğunun olmadığı, %46.7’sinin 0-3 yaş aralığında özel gereksinimli çocuğu olduğu, %70.4’ünün annenin gebelik sürecinde doktordan bilgi almadığı saptanmıştır.

Tablo 2 Ebeveynlerin Özel Gereksinimli Çocuk İle İlgili Özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Özel gereksinimli çocukta rehabilitasyonun katkısı olma durumu		
Evet	110	72.4
Hayır	42	27.6
Özel gereksinimli çocuk sosyal aktivite katılma durumu		
Evet	91.	59.9
Hayır	61	40.1
Özel gereksinimli çocuk haftada kaç saat eğitim aldığı		
0-2 arası seans alıyor	52	34.2
2-4 arası seans alıyor	31	20.4
4-6 arası seans alıyor	44	28.9
6 ve üzeri seans alıyor	25	16.5
Özel gereksinimli çocuk dışarda olduğunda endişe duyma durumu		
Evet	129	84.9
Hayır	23	15.1
Diğer çocuk ile özel gereksinimli çocuk arasındaki fark hissetme durumu		
Evet	60	39.5
Hayır	92	60.5
Ailenin çocuk için gelecek endişesi		
Evet	130	85.5
Hayır	22	14.5
Çocuk etrafına zarar verici davranışlar sergileme durumu		
Evet	32	21.1
Hayır	120	78.9
Başka çocuk ile dışlanma durumu		
Evet	24	15.8
Hayır	128	84.2
Ailede başka özel gereksinimli çocuk olma durumu		
Evet	40	26.3
Hayır	112	73.7
Çocuğun özel gereksinimli olduğu ne zaman fark edildi?		
Anne karnında	21	13.8
0-3 yaş	71	46.7

3-6 arası yaş	29	19.2
7-10 arası yaş	18	11.8
10 yaş ve üzeri	13	8.5
Gebelik sürecinde doktor tarafından bilgi verme durumu		
Evet	45	29.6
Hayır	107	70.4

Tablo 3'te katılımcıların Öz Yeterlilik Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamaları 77.62±76.00, Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Boyutlarından aldıkları toplam puan ortalamaları sırasıyla; davranış başlatma 30.30±31.00, davranış sürdürme 25.24±26.00, davranış tamamlama 14.83±13.00, engellerle mücadele 7.24±7.00'dır.

Tablo 3 Katılımcıların Öz Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutlarından Aldıkları Toplam Puan Ortalamaları

	Min.	Max.	X±SS
Özyeterlilik Ölçeği Alt Boyutları			
Davranış Başlatma	13	40	30.30±31.00
Davranış Sürdürme	12	35	25.24±26.00
Davranış Tamamlama	5	25	14.83±13.00
Engellerle Mücadele	3	15	7.24±7.00
TOPLAM PUANI	59	111	77.62±76.00

Min: Minimum; Maks: Maksimum; X: Ortalama; SS: Standart Sapma

Tablo 4'te katılımcıların Öz Yeterlilik ölçeği ve Alt Boyutlarına ait toplam puanlarının karşılaştırması verilmiştir. Çalışmaya katılan bireylerin Öz yeterlilik ölçeği davranış başlatma alt boyutu ile başka çocuk ile dışlanma durumu, çocuğun ebeveyn ile birlikteliği arasında önemli bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan ileri analiz (Tukey testi) başka çocuk ile dışlanma durumu olmayanlar, çocuğu ebeveyn ile beraber olanlarda öz yeterlilik davranış başlatma boyutunda öz yeterlilikleri diğerlerine göre daha yüksektir.

Katılımcıların Öz yeterlilik ölçeği davranış sürdürme boyutu ile ailede başka özel gereksinim çocuğun varlığı, çocuğun ebeveyn ile beraber olması arasında istatistiksel olarak önemli bir fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Yapılan ileri analizinde (Tukey Testi); ailede başka özel gereksinimli çocuğu olmayan ve çocuk ile ailenin birlikte olması davranış sürdürme boyutunda öz yeterlilikleri diğerlerine göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılan bireylerin öz yeterlilik ölçeği ve davranış tamamlama boyutu ile başka çocuk ile dışlanma durumu olanlarda istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan ileri analizlerde (Tukey testi); başka çocuk ile dışlanmadığı düşünülenlerin davranış sürdürme boyutunda öz yeterlilikleri daha yüksektir.

Katılımcıların Öz yeterlilik ölçeği engellerle mücadele boyutu ile bebeğin anne karnında iken doktorun bilgi vermesi arasında istatistiksel olarak önemli bir fark gözlenmiştir ($p<0.05$). Yapılan ileri analizlerde (Tukey); bebeğin anne karnında iken doktorun bilgi vermemiş olması engellerle mücadele boyutunda öz yeterlilikleri daha yüksek bulunmuştur.

Katılımcıların öz yeterlilik toplam puan ortalamaları ile çocuğun etrafa zarar verme durumu, başka çocuk ile dışlanma durumu, ailede başka özel gereksinimli çocuk varlığı, çocuğun ebeveyn ile beraber olması arasında istatistiksel olarak önemli bir fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Yapılan ileri analizlerde (Tukey testi); çocuğun etrafa zarar vermeyen, başka çocuk ile dışlanma durumu olmayan, ailede başka özel gereksinimli çocuğu olmayan ve çocuğu ebeveyn ile birlikte olan öz yeterlilik toplam puan ortalamaları daha yüksek olarak bulunmuştur.

Tablo 4: Katılımcıların Bazı Sosyodemografik Değişkenlerinin Öz Yeterlilik Ölçeği ve Alt Boyutlarına Ait Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Davranış başlatma	Davranış sürdürme	Davranış tamamlama	Engellerle Mücadele	Toplam Puanı
Çocuğun etrafa zarar verici davranışlar sergileme durumu					
Evet	29.22±4.22	24.29±3.01	13.51±4.60	7.12±1.76	74.16±6.46
Hayır	30.42±4.49	25.37±4.37	15.00±4.74	7.19±2.11	78.00±9.34
	t=0.099	t=5.570	t=0.659	t=1.383	t=6.968
	p=0.17	p=0.11	p=0.11	p=0.86	p=0.01
Başka çocuk ile dışlanma durumu					
Evet	28.41±3.39	23.83±3.42	12.91±3.48	6.95±1.73	72.12±5.08
Hayır	30.50±4.55	25.40±4.23	15.03±4.87	7.22±2.10	78.17±9.20
	t=1.634	t=2.730	t=6.995	t=3.270	t=6.283
	p=0.01	0.05	p=0.01	p=0.51	p=0.00
Ailede başka özel gereksinimli çocuk varlığı					
Evet	29.45±4.56	23.90±3.74	14.45±4.50	6.95±1.69	74.75±7.39
Hayır	30.43±4.40	25.60±4.20	14.79±4.83	7.26±2.15	78.10±9.31
	t=0.199	t=0.954	t=0.057	t=3.414	t=1.526
	p=0.24	p=0.01	p=0.68	p=0.35	p=0.02
Çocuğun ebeveyn ile beraber olma durumu					
Evet	30.48±4.52	25.50±4.13	15.00±4.87	7.21±2.09	78.20±9.31
Hayır	28.69±3.79	23.46±3.81	13.26±3.77	7.00±1.81	72.42±4.65
	t=0.793	t=0.238	t=7.153	t=0.689	t=8.606
	p=0.04	p=0.01	p=0.05	p=0.59	p=0.00
Gebelik sürecinde doktor tarafından bilgi verme durumu					
Evet	29.82±4.51	24.57±3.89	14.28±4.30	6.73±1.43	75.42±6.90
Hayır	30.32±4.43	25.40±4.23	14.87±4.91	7.37±2.23	77.97±9.61
	t=0.194	t=0.022	t=0.481	t=10.046	t=3879
	p=0.53	p=0.25	p=0.46	p=0.03	p=0.07

F:One Way Anova (Post Hoc Tukey); t: independent sample test; p=0.05

Doğumla birlikte çocukların en sağlıklı yaşayabilecekleri yer ailedir. Aile çocuğun bilişsel, fiziksel ve duyuşsal gelişiminde önemli rol oynar. Aileler normal gelişim gösteren çocuğun bakımında zorluklar yaşanabiliyorken özel gereksinimli bir çocuğun olması ise aile için sorumlulukların daha fazla artmasına yol açmaktadır. Ebeveynler özel gereksinimli olan çocukların bakımında yoğun stres ve kendilerine olan güvenlerinde düşüşler yaşanabilmektedir (16, 17).

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar ve öz yeterliliklerini belirlemek üzere yapılan bu araştırma sonucunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin genel öz-yeterlilik algısının (77.62±76.00) orta seviyede olduğu görülmüştür. Serin ve Girli (2012) yaptığı çalışmada zihinsel yetersizliği olan ergene sahip annelerin genel öz yeterlilik algılarının ortalamasının (64.71±8.07) üzerinde olduğu saptanmıştır. Serebral palsili çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlilik düzeyleri (5.91±1.03) yüksek olduğu görülmüştür (18) Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilikleri ile yapılan çalışmada otizm spektrum bozukluğu çocuğa sahip annelerin öz yeterlilik algılarının ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir (19). Gelişimsel yetersizliği olan çocukları olan ebeveynlerin öz yeterlilikleri (86.2±24.85) oldukça yüksek olduğu saptanmıştır (20). Buna karşın Kumaş ve Sümer (2019) özel gereksinimli küçük çocuğu olan anneler üzerinde yaptıkları çalışmada annelerin öz yetkinlikler düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Beck ve ark., zihinsel yetersizliği olan çocuklar yaptıkları çalışmalarında normal çocuklara karşı kendilerini yeterli buldukları fakat yetersizliği olan çocuklara karşı yeterliliklerinin daha az olduğu belirlenmiştir (21). İncelenen çalışmalarda yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının bazılarında yüksek bazılarında düşük çıkması toplumun sosyo-kültürel yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı

zamanda toplumda bazı ailelerin özel gereksinimli çocuklara daha sahiplenici yaklaştıkları bu sebeple kendilerini özyeterliliklerinin daha iyi olduğu şeklinde açıklanabilir.

Çalışmada sosyodemografik değişkenlerinin öz yeterlilik algıları arasında anlamlı ilişkide çocuğun etrafa zarar verici davranışlar sergileme, başka çocuk ile dışlanma, ailede başka özel gereksinimli çocuk varlığı, çocuğun ebeveyn ile beraber olma ve gebelik sürecinde doktorun bilgi verme durumu arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki saptanmıştır. Buna göre çocuğun etrafına zarar verici davranışlar sergilememesi, başka çocuklar ile dışlanma durumu olmayanlar, ailede başka yetersizliği olan çocuğun olmaması, çocuğun ebeveyn ile yaşaması, bebek anne karnında iken doktorun bilgi vermemeşi olması anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Araştırmalar ebeveyn öz-yeterliliğinin eğitim düzeyi kadar eş, akraba ve diğer yakın çevrelerden aldıkları sosyal destekle de ilişkili olduğunu göstermiştir (10,22). Zihinsel yetersizliği çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlüklerin incelendiği çalışmada, ailelerin %40.1'inin çevrenin yaklaşımlardan rahatsız olduğu, %63,6'sının diğer çocuklarıyla yeterince ilgilenemediği belirlendi. (23). Yapılan bir çalışmada özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları zorluklar arasında %38'inin kabul etmede ve topluma girememe, %46'sının evde çocuklarının bağırma ve sinirlenme durumlarının olduğu, %46'sının insanların bakışlarından yaşadıklarını ifade etmişlerdir (24). İşitme kayıplı çocukların ebeveynleri ile yapılan bir çalışmada ebeveynlerin öz-yeterlilikleri arttıkça çocuklarının iletişim, farkındalık, gelişim ve rehberliklerinin önemli ölçüde arttığı görülmüştür (1). Zihinsel yetersizliği olan çocuklarla yapılan çalışmada, ebeveynlerin genel öz-yeterlilik algıları arttıkça, zihinsel yetersizliği olan ergenlerin daha yüksek düzeyde sosyal becerilere sahip olduğunu ve daha az sorunlu davranış sergilemiştir (8). Özel gereksinimli çocuğu sahip aileler için çevreden gelen olumsuz yaklaşımlardan dolayı özyeterlilikleri üzerinde olumsuzluk yarattığı düşünülmektedir. Annelerin genel olarak çocuklara yönelik konuşma stratejilerini kullandıklarını veya ifade edici dil gecikmesi olan çocuklarıyla uygun sözel etkileşimler uyguladıklarını ve genel olarak yüksek düzeyde öz-yeterliliğe sahip olduklarını göstermiştir (25). Aileler için özel gereksinimli çocuğa sahip olmak toplumsal ve ekonomik sorunlar yarattığı gibi çevreden gelen olumsuz geri bildirimler, çocuğun etrafına zarar vermesi, çocuğundan ayrı aileler gibi durumlar ebeveynlerin öz yeterlilik algılarını etkilediği görülmektedir. Çalışma yapılan bölgenin sosyo-kültürel yapısından dolayı aile bağlarının güçlü olması ailelerin öz yeterliliklerini olumlu etkilediği düşünülmektedir.

SONUÇ

Çalışmada özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin öz yeterlilikleri orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin çocuğun etrafa zarar verici davranışlar sergilemeyen, başka çocuk ile dışlanma durumu olmayan, ailede başka özel gereksinimli çocuğu olmayan, çocuğu ebeveyn ile birlikte olan, özel gereksinimli çocuk ile akrabası olmayanların öz yeterlilik toplam puan ortalamaları daha yüksek olduğu görülmüştür. Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterliliklerinin geliştirilmesi ve desteklenmesinin bu gruptaki çocukların gelişiminde çok önemli kazanımlar sağlayabileceği düşünülmektedir. Yapılacak çalışmalarda daha büyük örneklem grupları ile çalışması veya ebeveynlerin öz yeterliliklerini etkinliğini ölçmeye yönelik deneysel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Teşekkür: Araştırmaya katılan ebeveynlere teşekkür ederiz. Bu araştırma Anadolu 12th International Conference On Applied Sciences kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek: Yazar, çalışma için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: H.Ç: Fikir/Tasarım, Literatür Taraması, Makalenin Yazımı, Veri Analizi, Kritik Okuma, AT, ÇE, ZÖ, DE, FB, AB: Veri toplama, fikir tasarım

Not: Bu çalışma, 26-28 Mayıs 2023 tarihleri arasında Diyarbakır Anadolu 12th International Conference On Applied Sciences kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Kılıç M, Kaç B, Salman Z, Polat Z, Yağcı F. İtme Kayıplı Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterliğı ile Çocuk Eğitimi Yeterliğı Arasındaki İlişkinin Araştırılması: Kesitsel Bir Çalışma. Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi. 2022;7(3):803-14.
2. Bozdemir G. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumlarının Öz Anlayış Ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Açısından İncelenmesi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı. 2023:1-2.
3. Ahmet E, Tarakçı D, Doğan S. Özel gereksinimli Çocukların annelerinde bakım veren yükü ve merhamet yorgunluğunun İncelenmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020;3(3):153-60.
4. Kumaş ÖA, Sümer HM. Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi. 2019;27(1):163-73.
5. Dyson LL. Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning, and social support. American journal on mental retardation. 1997;102(3):267-79.
6. Kishimoto T, Liu S, Zhang L, Li S. How do autistic severity and family functioning influence parental stress in caregivers of children with autism spectrum disorder in China? The important role of parental self-efficacy. Frontiers in Psychology. 2023;14:956637.
7. Scheel MJ, Rieckmann T. An empirically derived description of self-efficacy and empowerment for parents of children identified as psychologically disordered. American Journal of Family Therapy. 1998;26(1):15-27.
8. Serin G, Girli A. Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi. 2012(34):69-78.
9. Telef BB. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz-yeterliliklerinin ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2013;15(1):33-49.
10. Karhoğlu A, Sarı HY. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Babalarda Ebeveyn Öz Yeterliliğı, Algılanan Sosyal Destek ve Aile Yükü İlişkisi. Journal of Education & Research in Nursing/Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2019;16(2).
11. Bandura A. The assessment and predictive generality of self-percepts of efficacy. Journal of behavior therapy and experimental psychiatry. 1982;13(3):195-9.
12. Barreiro RG, Lopes MVdO, Cavalcante LDP. Middle-range theory for the nursing diagnosis of low self-efficacy in health. Revista Brasileira de Enfermagem. 2020;73(5):e20190370.
13. Lafçı D, Öztunç G, Alpaslan ZN. Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2014;3(2):723-35.
14. Sherer M, Maddux JE, Mercandante B, Prentice-Dunn S, Jacobs B, Rogers RW. The self-efficacy scale: Construction and validation. Psychological reports. 1982;51(2):663-71.
15. Gözüm S, Aksayan S. Öz-etkililik-yeterlilik ölçeğinin türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliliğı. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 1999;2.
16. Yüksel H, Tanrıverdi A. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 2019;20(3):535-59.

17. Hassamancıoğlu U, Akın A, Yoldaş C, Şahin S. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde, aile içi roller ve çocuğu tanıma becerilerinin aile yılmazlığına etkisinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 2020;31(3):1176-1200.
18. Ceran MA. Serebral palsili çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesi ve anne-baba ebeveyn öz yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı; 2020.
19. Beral Y. Otistik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarının belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2010.
20. Çattık M. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve öz yeterlilik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Özel Öğretim Anabilim Dalı. 2015:105.
21. Beck A, Daley D, Hastings RP, Stevenson J. Mothers' expressed emotion towards children with and without intellectual disabilities. *J Intellect Disabil Res*. 2004;48(Pt 7):628-38.
22. Aksoy V, Diken İH. Annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları ile gelişimi risk altında olan bebeklerin gelişimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2009;10(1):59-68.
23. Lafçı D, Öztunç G, Aloaslan ZN. Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2014;3(2):723-35.
24. Yazar FB. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı zorluklar hakkındaki görüşler. *Pearson Journal*. 2021;6(11):107-22.
25. Diken İH, Diken O. Turkish Mothers' Verbal Interaction Practices and Self-Efficacy Beliefs regarding Their Children with Expressive Language Delay. *International Journal of Special Education*. 2008;23(3):110-7.